

Meesterpreek Tanja Nagel (Theodoor Gilissen): "Koester je verwondering"

20/03/2015

Terug in Amsterdam maakte Tanja Nagel er een gewoonte van elke dag in ieder geval één iemand aan te spreken voor een praatje. Zo ook op een dag de zwerver onder de luifel op de Vijzelstraat. Het werd een goed contact met hartelijke gesprekken totdat het na verloop van tijd ongemakkelijk werd. Want: hoe nu verder? Tanja Nagel ging de ongemakkelijke vragen niet uit de weg in haar meesterpreek, die ook ging over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van haar bank, onbaatzuchtigheid en haar blijvende behoefte aan verwondering.

Ik moet u zeggen dat ik het lastig vond om deze preek voor te bereiden. Ik kom niet vaak in de kerk, en ik ben gewend om presentaties te geven; een preek is toch echt iets anders. En zeker voor iemand die meestal veilig bij de inhoud blijft, en nu wordt uitgenodigd om het over zichzelf, het werk en de samenleving te hebben!

Het is bijzonder, deze plek van bezinning op de Zuidas, en daarom heb ik me daar ook op een andere manier op willen voorbereiden.

In de dagelijkse gang van zaken zit ik in een omgeving waar het veelal om geld gaat. Geld van onze cliënten, maar ook het geld dat wijzelf als bankiers verdienen. Geld speelt ook een rol in het verhaal dat ik ga vertellen, maar dan op een andere manier. Geen voor mij vertrouwde presentatie over beleggen of de toegevoegde waarde van financiële planning.

De uitnodiging van Ruben om deze preek te geven, kwam voor mij op een moment in het leven waarop ik op een kruispunt sta, en dat wil ik graag met u delen. Dat verhaal begint in mijn jeugd.

Baukje bakt

De ondernemende mentaliteit van mijn oma vormt meer en meer een inspiratiebron in mijn leven. Zij startte haar eigen bedrijf tussen twee wereldoorlogen in. Het begon met een winkeltje in Scheveningen waarin zij meel verkocht aan vissersvrouwen, die graag iets lekkers wilden bakken voor de mannen die terugkwamen van zee. Die baksels mislukten vaak, en daarom begon mijn oma achterop de zakjes meel te schrijven hoeveel ei, melk en dergelijke erbij moest, en van lieverlee werden de zakken meel kant-en-klaardozen om cake, taart en boterkoeken te bakken. Met passie ontwikkelde mijn oma steeds nieuwe varianten om haar doelgroep te blijven boeien.

Tegen de tijd dat mijn broer en ik in beeld kwamen, was er een fabriekje en was het merk Baukje Bakproducten geboren. Wij zaten elke zaterdag met de hele familie met mengkommen met taartversiering op schoot, waarmee we zorgvuldig de glazen buisjes moesten vullen. Bij vertrek “betaalde” mijn opa (inmiddels bedrijfsleider in de fabriek) ons uit: mijn broer kreeg een rijksdaalder, en ik een gulden. Voor ik hier iets over kon zeggen, fluisterde mijn oma mij in mijn oor: “maar jij komt later bij mij in het bedrijf”. Daar is het helaas nooit van gekomen, maar mijn gevoel voor rechtvaardigheid en verwondering over ongelijkheid was geboren.

Piketty

Ongelijkheid; het is een thema dat vorig jaar uitgebreid op de kaart werd gezet door Thomas Piketty. Hij omschrijft dat een van de grootste problemen van de economie de opeenhoping en de verdeling van kapitaal is. Dit hangt nauw samen met problemen van ongelijkheid: de concentratie van welvaart aan de ene kant en de (beperkte) economische groei aan de andere kant.

In zijn boek ‘Kapitaal in de 21ste eeuw’ analyseert Piketty een groot aantal gegevens uit de laatste twee eeuwen in twintig landen. De belangrijkste oorzaak van de ongelijkheid is volgens Piketty de tendens dat de opbrengst op kapitaal groter is dan de economische groei - en dat dreigt nu tot extreme ongelijkheid te leiden. Het wakkert de onvrede aan en ondermijnt democratische verworvenheden. Hij vindt dat het aan de politiek is om die tendens in te tomen.

Ook wij

Het is een groot thema, waar inderdaad overheden, politiek en internationale organisaties zich over zullen moeten buigen. Het is lastig om daar als individu invloed op te hebben. Als bedrijf kun je je invloed al groter laten zijn. Meer dan ooit hebben bedrijven, en banken in het bijzonder, een verantwoordelijkheid te nemen en dienen zij invulling te geven aan hun maatschappelijke relevantie. Zo ook “mijn bank”, Theodoor Gilissen, maar eenvoudig vind ik dat niet.

Paradoxaal

Als we het hebben over de invloed die je ergens op hebt, vinden we Peter Singer, de Australische filosoof en hoogleraar bio-ethiek op Princeton, helemaal aan de andere kant van het spectrum ten aanzien van dit thema.

In zijn Ted-talk “Effective altruism” beschrijft hij voorbeelden van mensen die hun leven zodanig inrichten dat zij zo veel mogelijk van hun rijkdom kunnen herverdelen. Hij noemt als voorbeeld het

echtpaar Gates, dat inmiddels zo'n 5,8 miljoen levens heeft gered. Ook beschrijft Singer situaties waarin hoogopgeleide mensen zeer goed betaalde banen proberen te bemachtigen om vervolgens op een minimum inkomen te leven, en de rest zoveel mogelijk te herverdelen onder minder bedeelden. Voor dat laatste kunnen we kiezen, maar het zal velen, ook mij, wat ver gaan. En toch weet ik heel goed dat ik in het klein zeker wat aan de herverdeling van welvaart kan en wil doen, hoe paradoxaal dat misschien ook klinkt uit de mond van een bestuursvoorzitter van een private bank, waar alles draait om vermogen.

Als bank

Ik beseft terdege dat we als bank in toenemende mate een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben te nemen. Dat doen we door ons in te zetten voor goede doelen, maar ook door cliënten te helpen met het opzetten van hun eigen goede doelenprojecten. Kijkend naar mezelf kan ik zeggen dat ik al jaren geld geef aan goede doelen, maar daar eigenlijk nauwelijks gevoel bij heb. Betekent dat, dat er meer bij moet komen kijken dan een inzamelingsactie waar je (misschien wel vrij gedachteloos) geld naar over maakt?

De zwerver

Toen ik in 2009, na vele jaren van afwezigheid, weer in Amsterdam ging werken, genoot ik volop van mijn geboortestad en haar bewoners. De Amsterdamse humor was een genot om weer mee te maken. Ik nam mij voor om 's ochtends vroeg, op de korte wandeling tussen parkeergarage en kantoor, minstens één iemand gesproken te hebben. In het begin was dat makkelijk, het was nog licht, en er waren veel toeristen. Toen het 's ochtends wat donkerder werd, werd het lastiger. Ik heb me zelfs een keer voor een fietser gegoooid om, via excuses, een kort praatje te maken. Maar op enig moment (en ik voelde dat al dagen aankomen), ontkwam ik er niet aan: de zwerver onder de overkapping van de Vijzelstraat moest aangesproken worden.

Zere plek

De man reageerde verrassend enthousiast, en een dagelijks praatje leidde al gauw tot korte discussies over gedrag van toeristen, politiek van de burgemeester en het beleid van het Leger des Heils. Ik vroeg hem niet hoe hij op straat was beland, en hij vroeg mij niet waar ik werkte of wie ik was. Hij vroeg om geld, en ik gaf hem kleren. Na een paar weken werd het vreemd, ik wou hem niet ontwijken, maar wist ook niet zo goed raad met waar dit naar toe moest gaan. Op een ochtend vertelde hij dat het hem beter

leek als hij ergens anders ging liggen; hij had het gevoel dat ik het allemaal te ongemakkelijk vond. En dat had hij heel goed aangevoeld; hij had gelijk en legde de vinger op de zere plek van het interne conflict waarmee ik worstelde. Ik heb hem nog 1keer gezien, en daarna heb ik alleen nog maar veel aan hem gedacht.

Goed doen - wat is het?

Hoe kon het zijn dat deze (goed opgeleide en eigenlijk keurige) man op straat was beland? Wat was hem overkomen waardoor hij zijn vertrouwde omgeving had verlaten? Waarom had hij geen hulp durven of kunnen vragen? En ik vroeg mij vervolgens ook af: bied ik die hulp eigenlijk wel voor de mensen in mijn eigen omgeving, en signaleer ik wel of ze die hulp nodig hebben?

Het zette mij aan het denken over wat "goed doen" nu eigenlijk betekent. De gesprekken met de zwerver, het proberen perspectief te bieden en het geven van (slechts) kleren gaf een goed gevoel, beter dan geld aan een willekeurig goed doel geven. Nog fijner zou het zijn geweest, als ik hem had kunnen blijven volgen en helpen, en ik zou dat nu, denk ik, anders hebben aangepakt.

Dakloos in Malawi

Mijn vriendin, Emmie, heeft inmiddels het "goed doen" op een fantastische manier weten te combineren met zakelijke projecten in Zuid-Afrika. En als ik met haar mee mag op reis, zie ik haar prachtig werk verrichten. Hulp en perspectief bieden aan kleine zelfstandigen, of zelfs aan werkeloze jongens die in een park hangen, en door haar hulp weer zicht op werk krijgen of hebben. Inmiddels heeft ze haar focus verlegd naar Malawi; een van de armste landen ter wereld waar begin dit jaar een overstromingsramp plaats vond waar meer dan 200.000 mensen dakloos door raakten. We hebben het niet of nauwelijks in onze kranten kunnen lezen, maar zij zet zich in voor huisvesting en elektriciteit voor vele van deze daklozen.

Wat is het toch vreemd, dat sommigen onder ons "goed doen" als vanzelf doen, en anderen niet. En kunnen we daar wat aan doen? Kan ik daar wat aan doen? En zo ja, hoe?

Leven bij de dag

Soms heb je lang nodig om jezelf te leren kennen. Ik verbaas mij erover dat we, en ik zeker, toch redelijk op leeftijd moeten komen, voordat we een goed beeld van ons zelf hebben. En jezelf kennen maakt het veel makkelijker om goede keuzes in het leven te maken, omdat je beter weet wat je drijfveren zijn en hoe je die in kunt zetten.

Soms gebeuren er dingen die maken dat je leven een totaal andere wending neemt. Voor mij was dat het plotselinge overlijden van mijn man, nu bijna 3 jaar geleden. Ik stond er opeens alleen voor, en moest samen met mijn kinderen een groot verlies verwerken en proberen een nieuw evenwicht te vinden. "Leven bij de dag" werd mijn mantra, of eigenlijk was het een overlevingsstrategie. Het had als bijeffect, dat ik veel bewuster in het moment ging leven. Het maakte dat ik op een andere manier over het leven na ging denken, en daardoor op het kruispunt terecht kwam waarover ik vandaag vertel. Ik ging lezen over dingen waar ik daarvoor nooit over las, en probeerde dat te combineren met eerdere levenslessen. Als zoiets schokkends je overkomt, besef je ook dat heel veel zaken helemaal niet belangrijk zijn, waar ze dat vroeger wel nog leken.

Mijn kernbegrippen

In mijn zoektocht zijn verwondering, geluk en onbaatzuchtigheid (en misschien ook wel baatzuchtigheid) kernbegrippen geworden. Ook de ondernemende mentaliteit van mijn oma heeft een rol gespeeld.

Verwondering is een mooi begrip. Het doet zich voor als er iets vreemds gebeurt, iets dat je niet meteen kunt verklaren. Het doet ook denken aan "wonderen". Er gebeurt iets, dat je eigenlijk voor onmogelijk had gehouden. Of je wist wel dat het kon, maar je vindt het bijzonder dat het gebeurt. Maar....wat overkomt ons dat nog weinig!

Ons verwonderen, vragen stellen over wat ons verwondert, kan tot hele nieuwe inzichten leiden. En dat kan over hele kleine dingen gaan: een gebeurtenis op straat, een tekst op een gebouw die in ons hoofd blijft hangen. We moeten onszelf de tijd en ruimte gunnen om die verwondering toe te laten.

Die verwondering had voor mij betrekking op het onrecht dat sommigen wordt aangedaan of domweg overkomt; zoals de zwerver of de kansarmen in Afrika. En mijn belangrijkste les is dat je ook daadwerkelijk iets moet doen met het gevoel van verwondering.

Aandacht en waardering

In mijn zoektocht naar wat geluk eigenlijk betekent, stuitte ik op de onderzoeken van Frans de Waal. Hij is hoogleraar primatologie en hij onderzoekt gedrag van mensapen, en vertaalt dit naar menselijk gedrag. In zijn analyses laat hij zien, dat het geluk van primaten (lees: mensen) wordt bepaald door: ergens bijhoren, aandacht en waardering krijgen.

Dat betekent dus, dat je een gedeelte van je geluk zelf kunt beïnvloeden, al was het maar door te zorgen dat mensen in je omgeving geluk ervaren doordat jij het voor hen faciliteert. En dat werkt ook echt zo!

Het gevoel dat ik samen met mijn kinderen nog steeds een gezin kan vormen, dat we dingen samen doen en daarvan genieten, is iets dat ik nu veel bewuster ervaar dan vroeger. Ook in mijn werk probeer ik hiernaar te leven. Organisatiecultuur staat nadrukkelijk op onze agenda - eraan bijdragen dat collega's zich gelukkig voelen, ook op het werk. Dat ze het gevoel hebben dat ze ergens bijhoren, zoals Frans de Waal het omschrijft, is mooi om aan te werken.

Je eigen geluksgevoel

Onbaatzuchtig zijn wil zeggen dat je wat je doet vooral voor een ander doet. In plaats van voor roem, geld, of welke beloning dan ook. Het kan intrinsiek belonend zijn om een bijdrage te leveren aan het welzijn van een ander. Dat is inmiddels ook wetenschappelijk bewezen. Door goed te doen voor een ander, help je dus ook je eigen geluksgevoel. Een paradox: onbaatzuchtigheid en baatzuchtigheid kunnen kennelijk hand in hand gaan, maar is dat verkeerd?

Het gevoel dat je gelukkiger wordt van anderen helpen dan van anderen krijgen kennen we, denk ik, allemaal wel, maar hoe ga je dat in de praktijk goed toepassen?

Naar mijn idee is daarvoor nodig dat je dingen met passie doet; dat je je drijfveren kunt inzetten om dit te bereiken. Bereid zijn om steeds nieuwe dingen te leren. Je aanpassen naar behoefte. Die passie zie ik bij mijn vriendin als zij zich volledig inzet voor de mensen in Malawi. In mijn eigen invloedssfeer merk ik dat hulp aanbieden zonder er iets voor terug te vragen of te verwachten, je leven verrijkt en aanzet tot meer van dat soort acties. Je inzetten voor goede doelen waar je zelf mee in contact bent gekomen en aansluiting bij vindt, maakt het mogelijk om je daar met passie voor in te zetten, en daar je expertise, naast je geld, te kunnen delen.

Gelijke rechten

Dat doe ik nu bijvoorbeeld door lid te zijn van Raden van Toezicht van een aantal goede doelen, maar ook door de opleiding van een aantal meisjes in Indonesië te sponsoren. Een project waar ik tijdens een vakantie tegenaan liep, en dat aanhaakt bij mijn passie voor gelijke rechten voor meisjes en vrouwen (..en kleindochters). De passie waarmee mijn oma zich voor zaken inzette, blijkt ook hier mijn inspiratiebron. Waarschijnlijk zou mijn ontmoeting met de zwerver vandaag de dag een ander eind hebben gekend, alhoewel ik dat tegelijkertijd een wat al te makkelijke conclusie vind. Ik deel u mijn overdenkingen zonder te pretenderen een altruïst pur sang te zijn.

Tegenbeweging

Learning, Earning & Returning heb ik Alexander Rinnooy Kan ooit horen zeggen. Hij gaf daarbij aan dat het logisch is dat mensen in de eerste periode van hun werkende leven een vak leren, daarna bezig zijn met carrière maken, en dat er een derde periode volgt, waarin er meer tijd en ruimte is om dingen aan anderen te leren, en om dingen terug te geven.

Hoe ga ik de combinatie van mijn drijfveren, kennis en geld zodanig combineren dat ik ze nog meer, en beter gestructureerd, in kan zetten voor anderen? In gesprekken met vrienden, maar ook met onze cliënten, blijkt dat ook velen van hen op zoek zijn naar mogelijkheden om meer direct anderen te helpen. Een hulpvraag waar men, net als ik, vaak bij toeval mee in contact is gekomen en waar hun expertise of geld enorm wordt gewaardeerd. In tijden van constante verandering, zie ik dit als een waardevolle tegenbeweging. Een tegenbeweging waar wij als bank en ikzelf persoonlijk ons steentje aan bij willen dragen.

Kruispunt

Ik sta op een kruispunt en ik weet nog niet welke kant ik op ga. Geluk en onbaatzuchtigheid moeten zeker op de route aanwezig zijn. De reis op zoek naar mijzelf heeft in elk geval opgeleverd dat ik durf te vertrouwen op mijn gevoel en mijn drijfveren. En ik blijf ondertussen ruimte maken voor verwondering. Mijn reis naar Malawi staat in de planning, en hulp voor zwervers in Amsterdam staat op mijn actielijst. Misschien ontmoet ik dan toch nog "mijn zwerver"; ik zie naar beide uit.